

І. К. Ярмола

КОМПЕТЕНЦІЯ ТА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК СКЛАДОВІ ЙОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Донецький національний медичний університет ім. М. Горького

Ключові слова: компетенція, компетентність, вища школа, інноваційний розвиток, викладач.

Виконали системний аналіз понять «компетенція» і «компетентність», а також вивчили тлумачення цих термінів у різних наукових джерелах й у дослідженнях окремих авторів. Обґрунтували, що інноваційне оновлення вітчизняних вишів тісно пов'язане зі змістом освіти, а науково-дослідна робота є видом професійної діяльності викладача вищої школи. У структурі креативної компетентності особистості (у тому числі викладача ВНЗ) традиційно виділяють загальні й емоційно-образні якості. Визначили, що розвиток компетентності та творчої індивідуальності педагога сприяє підвищенню його професійної компетенції та науково-дослідницької компетентності загалом.

Компетенция и компетентность преподавателя высшей школы как составляющие его инновационного развития

И. К. Ярмола

Провели системный анализ понятий «компетенция» и «компетентность», а также изучили толкования этих терминов в различных научных источниках и в исследованиях отдельных авторов. Обосновали, что инновационное обновление отечественных вузов тесно связано с содержанием образования, а научно-исследовательская работа является видом профессиональной деятельности преподавателя высшей школы. В структуре креативной компетентности личности (в том числе преподавателя ВУЗа) традиционно выделяют общие и эмоционально-образные качества. Установили, что развитие компетентности и творческой индивидуальности педагога способствует повышению его профессиональной компетенции и научно-исследовательской компетентности в целом.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, высшая школа, инновационное развитие, преподаватель.

Competence and competency of high school teacher as the components of his innovative development

I. K. Yarmola

Systematic analysis of notions "competency" and "competence", analysis of the interpretation of these terms in different scientific sources and in scientific works of individual authors have been done. The innovative renovations of national universities are closely related to the content of education; and scientific research work as a kind of professional activity of high school teacher have been justified. The development of competence and creative personality of the teacher contribute to enhancing his professional competence and scientific research competence in general was studied.

Key words: competence, competency, high school, innovative development, teacher.

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні одним із пріоритетних напрямків державної політики щодо розвитку вищої освіти є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукомістких та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці. Розв'язати ці складні завдання може лише нова генерація викладачів-професіоналів, які покликані розвивати здібності, виявляти таланти, зберігати індивідуальність кожного студента.

У Законі України «Про вищу освіту» (стаття 48, п. 3) визначено, що на посади науково-педагогічних працівників обираються за конкурсом переважно особи, які мають наукові ступені і вчені звання, а також випускники магістратури, аспірантури та докторантури. Отже, високий рівень компетенції та наукової компетентності в поєднанні з педагогічною майстерністю і психологічною культурою викладачів, впровадження здобутків психологічної науки в педагогічну практику – реальна передумова підвищення ефективності навчального процесу у вищій школі, реалізації принципів демократизації і гуманізації вищої освіти.

МЕТА РОБОТИ

Теоретичне обґрунтування значення компетенції та ком-

петентності викладача вищої школи для становлення його інноваційного потенціалу.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати наукового дослідження викладені на основі інтеграції результатів історичного, логічного, документального методів дослідження, узагальнення та порівняння.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Інноваційне оновлення вітчизняних вищих навчальних закладів (ВНЗ) тісно пов'язане зі змістом освіти: використання у викладанні нових наукових концепцій, потенціалу реальної науково-виробничої сфери, розширення лінгвістичної підготовки майбутнього фахівця, практико-орієнтований та особистісно-розвиваючий характер навчання. Реалізація стратегії і тактики нововведень можлива тільки на основі інноваційної діяльності, набуття викладачем вишу науково-практичної компетенції та науково-дослідної компетентності. Науково-дослідна робота (НДР) є видом професійної діяльності викладача вищої школи, і визначення компетенцій у цій галузі є одним із пріоритетних завдань [9,10].

Переважає більшість педагогів-науковців і освітян-практиків переконані, що підготовка фахівців у будь-якій сфері має здійснюватись на новій концептуальній основі в рамках

компетентнісного підходу, визначальними категоріями якого в освіті є поняття компетенції та компетентності, які в педагогічній науці доволі плідно опрацьовують і різнобічно розглядають. Проте до сьогодні вони не мають однозначно окреслених змісту і визначення.

З огляду на це виконали аналіз тлумачення термінів «компетенція» і «компетентність» у різних наукових джерелах та дослідженнях окремих авторів [1,3,6,7,8,11,12,15]. У таблицях 1 і 2 наведені результати вивчення трактування понять «компетенція» і «компетентний» (як поняття, що є похідним від слова «компетентність»).

Комплексний аналіз джерел наукової літератури дозволив констатувати, що в структурі креативної компетентності особистості (у тому числі викладача ВНЗ) традиційно виділяють загальні та емоційно-образні якості [2–5,13–20]. До перших належать здатність до творчості, вирішення проблемних завдань, винахідливість; гнучкість і критичність розуму, інтуїція, самобутність і впевненість у собі; здатність ставити і вирішувати нестандартні завдання; здатність до аналізу, синтезу та комбінування, обміну досвідом,

передбачення тощо. Емоційно-образні якості представлені складовими: одухотвореність, емоційний підйом у творчих ситуаціях; асоціативність, уява, почуття новизни, чуйність до протиріч, здатність до емпатії (емпатійність); проникливість, уміння бачити знайоме у незнайомому; подолання стереотипів; схильність до ризику, прагнення до свободи.

Особливо слід відзначити, що розвитку креативної компетентності викладачів вищої школи в рамках курсів підвищення кваліфікації сприяють пошук нестандартних прийомів вирішення конкретних завдань, а також аргументів для доведення власних поглядів, розвиток критичного мислення, створення ситуацій, що містять внутрішню колізію і вимагають від викладачів ухвалення творчих рішень, використання активних методів навчання.

Отже, розвиток компетентності та творчої індивідуальності педагога сприяє підвищенню його професійної компетенції та науково-дослідницької компетентності (НДК) загалом.

Виявили наступні загальні (суттєві, мають однотипний характер змін, що виявляються на всіх рівнях освіти та професійної науково-викладацької діяльності) закономірності

Таблиця 1

Зміст і визначення терміну «компетенція» і «компетентний» у наукових джерелах

Джерело тлумачення термінів	«Компетенція»	«Компетентний»
Тлумачний словник російської мови С.І. Ожегова	Питання, в яких хто-небудь добре обізнаний; сфера чітхось повноважень, прав.	Знаючий, обізнаний, авторитетний у якій-небудь галузі; який володіє компетенцією.
Тлумачний словник сучасної російської мови	Питання, явища, в яких особа авторитетна, має досвід, знання; коло повноважень, галузь належних для виконання ким-небудь питань, явищ.	Який має ґрунтовні знання в якій-небудь галузі, знаючий. Заснований на обізнаності, вагомий, авторитетний. Який володіє компетенцією, правочинний. Обізнаний, визнаний знавець із певного питання, який володіє компетенцією, повноправний.
Новий тлумачний словник української мови	Добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи.	1) Який має достатні знання в якій-небудь галузі, який із чим-небудь добре обізнаний, тямущий, який ґрунтується на знанні, кваліфікований. 2) Який має певні повноваження, повноправний, повновладний.

Таблиця 2

Тлумачення термінів «компетенція» і «компетентний» у сфері освіти (за авторами)

Автори тлумачення	Характеристика поняття	Автори тлумачення	Характеристика поняття
«Компетентність»		«Компетентний»	
С.Е. Шишов, В.А. Кальней	Компетенція – це загальна здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, які набуваються завдяки навчанню.	Ю.Г. Татур	Виявлені на практиці прагнення і здатності реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості тощо) для успішної творчої діяльності в професійній і соціальній сфері, усвідомлюючи її соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного удосконалення.
Дж. Равен	Компетенції – це мотивовані здатності.	Дж. Равен	Специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в предметній галузі, що включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії.
І.Г. Галяміна	Компетенція – це здатність і готовність застосовувати знання і уміння при розв'язанні професійних завдань у різноманітних галузях: як у конкретній сфері знань, так і в областях, слабо пов'язаних із конкретними об'єктами.	М.А. Холодна	Особливий тип організації предметно-специфічних знань, що дозволяють ухвалювати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності. Знання мають відповідати вимогам: різноманітності (множина різних знань про різне), структурованості, гнучкості, оперативності і доступності; здатність до застосування знань у нових ситуаціях, категоріальний характер знань; не тільки декларативні, але й процедурні та конструктивні знання; рефлексії, тобто усвідомлення широти і глибини своїх знань.

формування НДК:

- на кожному етапі професійної діяльності викладача вищої школи формування науково-дослідницької компетентності здійснюється як за рахунок розвитку компетенцій інваріантного характеру (виявляються на всіх рівнях освіти та викладацької роботи), так і за рахунок збільшення спеціалізованих компетенцій. Вони знаходяться в нерозривній єдності та інтеграції. Компетенції, що формуються на попередньому етапі і входять до зони актуального розвитку суб'єкта науково-дослідницької діяльності, стають необхідною умовою подальшого формування НДК;
- має кумулятивний характер, який виявляється в тому, що компетенції спочатку формуються доволі відособлено, а надалі інтегруються в систему з великою кількістю зв'язків.

Слід відзначити, що науково-дослідницька компетентність викладача найбільше визначається системою його професійної освіти та самоосвіти, значно менше цей розвиток зумовлений соціально-демографічними характеристиками суб'єкта.

На наш погляд, найсуттєвішими об'єктивними характеристиками, що демонструють компетентність викладачів у галузі НДР, є загальна кількість публікацій, наукових статей, монографій, а також наявність власних наукових проєктів (виграних грантів, конкурсів тощо), при цьому рівень розвитку компетенцій в аспекті самоконтролю підвищується з віком і стажем роботи на посаді викладача вищої школи.

Отже, можемо констатувати: завдання сучасної вищої школи в рамках компетентнісного підходу полягає у формуванні у викладача навичок постійного удосконалення власного знання і формування індивідуальних компетенцій, що потребує професійного поглиблення теоретичних знань, набуття практичного досвіду як у професійній сфері, так і у практичній адаптації цих знань до певної галузі народного господарства (за спеціальністю викладача ВНЗ).

ВИСНОВКИ

Доведено актуальність комплексного дослідження понять «компетенція» та «компетентність», за даними наукової та фахової літератури розкрито їхню сутність. Показано значення та важливість науково-дослідної роботи у системі інноваційного оновлення закладів освіти.

Виділили загальні й емоційно-образні якості у структурі креативної компетентності особистості (у тому числі викладача ВНЗ). Встановили, що розвиток компетентності та творчої індивідуальності педагога сприяє підвищенню його професійної компетентності та науково-дослідницької компетентності загалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Галаміна И.Г.* Проектирование государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования нового поколения с использованием компетентностного подхода / И.Г. Галамина // Материалы к четвертому заседанию методологического семинара «Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы». – М.: Издательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 66 с. – Режим доступа: <http://www.rc.edu.ru/rc/bologna/works>
2. *Бондар С.* Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – №2. – С. 8–9.
3. *Кальней В.А.* Технология мониторинга качества обучения в системе «учитель-ученик»: метод.пособ. для учителя / В.А. Кальней, С.Е. Шишов. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 86 с.
4. *Кашапов М.М.* Психология творческого мышления профессионала: Монография / М.М. Кашапов. – М.: ПЭР СЭ, 2006. – 688 с.
5. *Кузьминский, А.И.* Педагогика вищої школи: навч. посіб. / А.И. Кузьминский. – К.: Знання, 2011. – 486 с.
6. Новейший энциклопедический словарь – М.: «Изд-во АСТ»; «Изд-во Астрель»; ООО «Транзиткнига», 2004. – 1424 с.
7. Новый тлумачний словник української мови: У 3 т. / Укл.: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – Т. 1, А–К. – К.: Вид-во «АКОНІТ», 2006. – 926 с.
8. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка: 70 000 слов / Ожегов С.И.; под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Русский язык, 1990. – 917 с.
9. *Ортинський В.Л.* Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.Л. Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
10. Перспективні напрями і способи реалізації інноваційних технологій у системі європейської вищої освіти: міжнародний науковий вісник Закарпатського державного університету: У 2-х кн. / Упоряд. К. Мовчан. – Кн. 1 – Ужгород: ЗакДУ, 2010. – 415 с.
11. Подготовка научных кадров и формирование научно-исследовательских компетенций / Под науч. ред. д-ра. ист. наук, проф. М.В. Новикова. – Ярославль: Изд-во ЯГПУ, 2009. – 211 с.
12. Професійна освіта: словник, навч. пос. / Уклад. С.У. Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г. Николо. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
13. *Равен Дж.* Педагогическое тестирование. Проблемы, заблуждения, перспективы / Дж.Равен; пер. с англ. – М.: «Когито-Центр», 2001. – 142 с.
14. *Сафонова В.* Вдосконалення методологічних підходів до оцінки якості вищої освіти як загальнодержавного пріоритету / В. Сафонова // Економіст. – 2011. – №1. – С. 54–59.
15. *Соловьева О.В.* Креативность в структуре педагогического мышления будущих преподавателей высшей школы / О.В. Соловьева, Л.А. Халилова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа :<http://ppip.idnk.ru>
16. *Татур Ю.Г.* Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю.Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – №3. – С. 20–26.
17. *Туркот Т.И.* Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / Т.И.Туркот. – К.: Кондор, 2011. – 628 с.
18. *Хуторской А.В.* Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Ученик в общеобразовательной школе. – М.: ИОСО РАО, 2002. – С. 135–157.
19. *Шарипов Ф.В.* Профессиональная компетентность преподавателя вуза / Ф.В. Шарипов // Высш. образование сегодня. – 2010. – №1. – С. 11–12.
20. *Шишов С.Е.* Компетентностный подход к образованию: прихоть или необходимость? / С.Е.Шишов, И.Г. Агапов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2002. – №2. – С. 58–62.
21. *Шулікін Д.* Вища освіта України: вдосконалити нормативну базу і підвищити якість / Д. Шулікін // Освіта України. – 2011. – №13–14. – 18 лютого. – С. 4–5.

Відомості про автора:

Ярмола І.К., к. фарм. н., доцент каф. економіки та управління фармації ДонНМУ ім. М. Горького.

Поступила в редакцію 20.08.2013 г.